

УДК 373.5.017:613.955

Принципи виховання здорового покоління у педагогічній спадщині Пантелеймона Куліша

Олег ЄРЕСЬКО,

кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри педагогіки
Національного університету біоресурсів і природокористування України,
ORCID ID 0000-0002-4630-5868

У статті на основі аналізу праць Пантелеймона Куліша розкрито його бачення основних принципів виховання, а саме: природовідповідності, неперервності, народності, гармонізації педагогічних вимог школи, сім'ї й громадськості, що мають забезпечити збереження та зміцнення фізичного і духовного здоров'я. Проілюстровано цитатами з педагогічних напрацювань П. Куліша найактуальніші виклики «виховання» дітей, значна частина яких залишаються актуальними й сьогодні, в умовах реформування української школи.

Ключові слова: П. Куліш, принципи виховання, виховання здорового покоління, розвиток дітей раннього віку, початкова школа.

Постановка проблеми. Сьогодні, на етапі докорінного реформування середньої освіти, вкотре ламають списи навколо вічних тем: «як вчити?» та «чого навчати?», що є вже звичним і природнім. У пошуках відповідей на ці запитання важливо не лише вивчати напрацювання сучасних вітчизняних і світових науковців, педагогів-практиків, а й врахувати принципи, сформульовані у працях видатних постатей, якими багата українська історія. Однією з таких постатей національної історії є Пантелеймон Куліш, 200-річчя з дня народження якого визначили 7 серпня цього року. У відповідній Постанові Верховної Ради України зазначено – «письменника, перекладача, історика, фольклориста, громадського діяча, однієї з визначних постатей національної культури» [13]. На жаль, у цьому документі не

згадується про П. Куліша, як просвітителя, який залишив по собі вагому педагогічну спадщину.

Аналіз актуальних наукових досліджень і публікацій. Багатогранна постать і не менш багатогранна діяльність Пантелеймона Куліша здавна притягувала увагу багатьох дослідників, серед яких всесвітньовідомі імена – Борис Грінченко, Михайло Грушевський, Іван Франко. Після тривалої перерви, коли його ім'я замовчувалося у нашій країні, з кінця минулого століття знов спостерігається інтерес науковців до спадщини П. Куліша. 13 лютого 2018 року в Інституті літератури імені Т. Г. Шевченка Національної академії наук України засновано Центр дослідження життя і творчості Пантелеймона Куліша [15]. Опубліковано видання авторів: Василя Івашківа, Євгена Нахліка, Віктора Петрова, Олеса Федорука, Жанни Янковської, присвячені дослідженням історико-філософської, літературної та фольклористичної діяльності П. Куліша. Не залишаються сьогодні науковці осторонь і педагогічної спадщини Куліша. Зокрема, Любов Артемова в підручнику «Історія педагогіки України» окремою темою розглядає педагогічні ідеї П. Куліша [1], Михайло Веркалець і Наталія Кузьменко у статтях, присвячених Пантелеймону Кулішу, аналізують його освітню спадщину [2; 3; 8]. У ґрунтовному виданні Наталії Побірченко «Життя і постать Пантелеймона Куліша у листуванні, спогадах сучасників та шанувальників» також представлено педагогічні розвідки Куліша [12]. Педагогічна та науково-просвітницька діяльність Пантелеймона Куліша стала не лише темою дисертаційного дослідження Оксани Кравченко, а й науковою темою її досліджень упродовж багатьох років. О. О. Кравченко присвятила педагогічним ідеям П. Куліша монографію та декілька статей [4–7], стала упорядником збірки результатів його педагогічних розвідок «Науково-педагогічна спадщина Пантелеймона Куліша. Вибрані твори» [10].

Окремі дослідники, аналізуючи педагогічні ідеї Пантелеймона Куліша, порівнюють їх із ідеями більш відомих просвітителів і педагогів. Зінаїда Нагачевська та Оксана Джус – із ідеями Тараса Шевченка [9, с. 51], а Віктор Терлецький – із ідеями Костянтина Ушинського [14]. Незважаючи на це, а також на значну кількість дослідників, яких приваблює педагогічна спадщина Пантелеймона Куліша, його ім'я ще не набуло у вітчизняній і світовій педагогіці належної ваги. На наш погляд, зазначене переконливо доводить недостатність висвітлення педагогічного доробку П. Куліша для широкого кола українського вчителів, актуалізує потребу у його подальшому вивченні, узагальненні та поширенні.

Мета статті – привернути увагу до педагогічної спадщини Пантелеймона Куліша, висвітлити його основні ідеї щодо виховання здорового покоління українців. Адже для П. Куліша саме духовно багата, міцна здоров'ям особистість, яка здатна змінити світ, є освітнім ідеалом, так би мовити, «моделлю випускника української школи» [8, с. 47].

Виклад основного матеріалу. Ім'я Пантелеймона Куліша у кожного викликає свої асоціації. Для більшості – це автор першого та одного з найвідоміших українських історичних романів «Чорна рада» (1857 рік); філологи безперечно згадують «кулішівку» – український фонетичний правопис, укладений ним у 1856–1857 роках; історики – його належність до Кирило-Мефодіївського товариства, численні праці з історії України; хтось згадає його наукову етнографічну діяльність, інші – переклади творів В. Шекспіра, Д. Байрона, Ф. Шіллера, Г. Гете, завдяки яким наш народ зміг ще в XIX сторіччі долучитися до духовного багатства європейської культури; деякі пригадують його дружбу з Тарасом Шевченком, який навіть був «боярином» (свідком) на весіллі Куліша; згадається і його титанічна праця разом із Іваном Пулюєм з перекладу українською мовою Біблії, пророблена фактично двічі внаслідок пожежі, що знищила майже завершений переклад Старого Завіту... Перелік асоціацій можна продовжувати довго. Усе це засвідчує багатогранність постаті Пантелеймона Куліша, яка, на жаль, так і не здобула однозначної оцінки. Дехто його вважає одним із визначних творців сучасної української нації, дехто звинувачує у «москвофільстві»... Може саме ця невизначеність і призвела до зникнення портрету П. Куліша із купюри в тисячу гривень [11]. Залишимо історикам із політологами продовжувати дискутувати навколо постаті Пантелеймона Куліша та звернімося до його абсолютно невідомої для більшості педагогічної спадщини, яку, на наш погляд, також ще несповна вивчено та оцінено сьогодні.

Коли йдеться про педагогічну спадщину Куліша, розглядають не лише потужний виховний вплив усіх його творів, статей, поезій чи критики тогочасних підходів до навчання, як, до прикладу, у книзі «Хутірська філософія і віддалена од світу поезія» (1879), а й цілком реальний педагогічний спадок. Адже навчання у Новгород-Сіверському повітовому

училищі (1829–1833), Новгород-Сіверській гімназії (1833–1837) та слухання лекцій на словесному та правничому факультетах Київського університету св. Володимира (1839–1840) дало змогу П. Кулішу дістати місце викладача у Луцькому дворянському училищі (1841), освітніх закладах Києва (1841–1845), Рівного (1845), отримати запрошення на викладацьку роботу до Петербурзького університету (1845–1846). Набутий у практичній вчительській діяльності досвід дозволив П. Кулішу сформулювати бачення цілісної системи виховання дітей у сім'ї, дати чіткі поради батькам із формування особистості дитини, закласти основи навчання грамоти в школах, видати підручник для початкової школи «Грамматка» (1857, 1861), в якому окрім навчання грамоти він інтегровано подав знання з арифметики, історії, християнської моралі, та навчальну книгу «Повість о украинском народе» (1846), у якій представив історію України з часів козацтва до XIX сторіччя.

«Грамматку» Пантелеймона Олександровича варто виокремити не лише як фактично перший, за сучасною типологізацією підручників, інтегрований підручник для початкової школи [5, с. 15]; і, навіть, не тому, що вона стала основою «Кулішівки» – правопису, що становить основу сучасного фонетичного українського правопису [10, с. 14]. Саме у цьому виданні Куліш почав обґрунтовувати необхідність навчання дітей рідною українською мовою. «Скільки не єсть у насъ по Вкраїні граматокъ и букваривъ, то всі вони не годятця намъ для першої науки письменства, бо печатанні не нашою мовою, а через те всяка дитина довго нудицця надъ книжкою, поки навчиться іноязычні слова розбирати», – зазначає автор у передмові до першого видання Грамматки 1857 року [10, с. 35].

Взагалі, збереженню рідної мови, рідного слова, яке, за словами Куліша «загартоване в устах Олегів, Святославів, Володимерів ище тогді, як Москва й не наклюнулась» [10, с. 199], навчання рідною мовою Пантелеймон Олександрович надає особливого значення. У статті «Зазивний лист до української інтеллігенції» (1882) він із сумом зазначає: «Одно тільки наше зосталось при нас – живе українське слово. И тому задекретовано згинуті. Побалакають, мовляти, ще трохи сим жаркгоном хлібороби, зійде він тільки на те, щоб розмовляти про вози, воли, ярма пуги, налігачі. И, не опперте ні об церкву, ні об школу, прессу, зникне собі, мов той недорід, що ему не судилося й на світі жити...» [там само]. На щастя, ці його слова не стали пророчими. І саме збереження української освіти, родинного виховання відіграло ключову роль у цьому.

У контексті нашого дослідження найбільшу зацікавленість викликають статті Пантелеймона Куліша, у яких він розмірковує про основи виховання та навчання дітей, значну увагу концентруючи на правилах виховання фізично та духовно здорового покоління, окреслює шляхи реалізації цієї мети. Варто зазначити, що він мав фактично сучасні погляди на сам термін «здоров'я», особливо наголошував на

необхідності формування як фізичної, так і духовної його складових. Пантелеймон Олександрович, критикуючи тогочасне родинне виховання, зазначав: «Велике въ насъ по селахъ и мистахъ зло буває черезъ недобрий доглядъ маленькихъ диточокъ та черезъ нерозумне виховування їхъ зъ самого малючка. Багацько мре въ насъ дітей у сповиточку, и стильки жъ виростає невдахъ, недотепъ, калікъ тіломъ або честивостю» [10, с. 107], не роблячи різниці між фізичним і духовним каліцтвом.

Передусім варто згадати його праці, присвячені питанням виховання здорового покоління: «Виховування дітей» та «Виховування дітей за підмогою школи» (обидві 1869 року), «Какія руководства удобнее применять при первоначальном обучении крестьянскихъ детей?» (1862) та частково присвячену цим питанням працю «Хутірська філософія та віддалена од світу поезія» (1879). Саме в них Пантелеймон Олександрович сформулював основні принципи успішного виховання особистості, створення здоров'язберезувального простору, а саме:

- *природовідповідності*, врахування багатогранності людини, її анатомічних, фізіологічних і психологічних особливостей. «Заразъ якъ родиться дитина, починають її сповивати та въ страшеному теплі держати, а щобъ коло неї було щогодини чисто – про се не дбають. Думають люде, що дитина очі собі повидирає, якъ не сповити. Ни одно звіря очі собі не повидряпає, а тільки чоловіча истота мусіла би видряпати! Се велика дурниця, шкодливий передсудъ! Інші баби сповитухи торочать, що не сповита дитина розбуркається и не спатиме, забавляючись ручками та ніжками, – и такъ не дають чоловіку воли, яку Господь призначивъ усякій тварі: двигатись, коли схоче, и спати, коли схоче», зазначає автор [10, с. 107]. Принцип природовідповідності П. Куліш вважав одним із вирішальних і різко критикував педагогів, які його відкидали: «люди, сприймаючи новонародженого, далекі від думки, що природа знову й знову пропонує їм свіжий екземпляр людини, який вони псують, не знаючи природи й її законів, навіть настільки, наскільки знає їх німе й нерухомне дерево! Деревя, злаки, мохи, навіть викопні набагато краще узгодилися з законами природи у своєму житті від створення світу, ніж так званий вінець творіння – людина» [там само, с. 123]. Куліш мріяв зустріти педагога, який «осягнув важливу в педагогії істину, що дитина, прийшовши до вчителя по першу літеру алфавіту, вже доведена до високого ступеня розумового й морального розвитку нашою спільною наставницею природою, від якої ми часто вириваємося в товариство пустунів, що називаються магістрами й докторами філософії» [там само, с. 120]. На жаль, і на сьогодні далеко не всі це «осягнули»;

- *неперервності*, здійснення виховного впливу фактично з народження й протягом усього життя. П. Куліш стверджував: «Нарекають старі на молодихъ опісля, а самі – не хто инший – сіяли свое гірке ясно! Думають, що зъ дітей можна зробити все

бійкою та лайкою, якъ уже підростуть, – тай роблять тільки нижчихъ рабівъ, а въ будищині – бунтовниківъ. Ні, хто хоче зъ своїхъ дітей діждати собі втіхи, той уче їхъ релігії хатньої зъ самого малечку, вчи тоді ще, якъ вони въ тебе немовлятка, та не одними словами, а такожъ и самимъ діломъ» [10, с. 109]. Він стверджує: «Не гімназія и університет мусять бути головними ступнями до того, щоб кохана дитина ваша сталась чоловіком достотнім, а перш усього – рідна хата, потім початкова школа» [там само, с. 112]. Погляди П. Куліша щодо значення раннього розвитку, сформовані швидше за все на народній мудрості: «Виховуй дитину, поки вона ще поперець лавки лежить», перегукуються і з ідеями східної педагогіки. Одна з найпоширеніших книг Японії автора Ібука Масару, який є одним із засновників корпорації Sony, носить назву «Після трьох уже пізно», відповідають «нешодавнім доказам нейронауки напрочуд сильного впливу раннього дитинства на подальший розвиток мозку та здоров'я людини» [16, с. 90];

- *народності*, єдності загальнолюдських і національних цінностей, національне спрямування виховання. «Простое сердце земледельца, ежели не развитіємъ умственнымъ, то врожденнымъ чутьемъ умеетъ всегда оценить важность своей народности и дорожить ею выше всего», – зазначає П. Куліш [10, с. 106]. Як уже наголошувалося, Пантелеймон Олександрович особливого значення надавав вихованню рідною українською мовою: «Найперше діло въ отця-матері повинне бути, щоб дитину своєю рідною мовою до розуму доводити, щобъ дитина, вчившись письменства, отъ своихъ людей не одвікала и на добро своїй громаді до розуму доходила: зъ тихъ-бо письменнихъ мало добра буває, що чужоземцями черезъ науку роблятьца, и до свого рідного люду слова промовити по-своему не вміють» [там само, с. 64]. Куліш акцентував увагу ще на одній рисі українського народу – поваги до природи, вмінню жити у єдності з нею. З огляду на це, він сформував чіткі поради батькам щодо виховання цих рис: «Оце дитина ість молочко, чи тамъ який книшъ, чи вареникъ. Тоді дурна мати: «Іжъ, а то оддамъ киці або цюці», – дитина и пхає собі въ пельку через силу, аби не дісталось мовчущимъ тварямъ. Чи не краще було бъ, коли бъ дитина зарані знала, що киця и цюця мають свою заслугу и свое право въ хаті, та що вони – приятелі, а не вороги чоловікові? ... Міжъ играшками дають дитині горобиняць або иншихъ пташатъ. Потимъ мучить нещасну тварь дитина. Поки замучить, и нікому не жаль, нікому не стыдно, нікому не страшно. Нехай би жалощі та соромъ були речі марні, такъ подумайте жъ, кого способити ви симъ лишъ робомъ на вашу будучину? Добре, що не всі ледачі діти роблятьца інквизиторами! Добре, що не всі стоять навпослі кругомъ царського престолу, або збирають у свою кешню гроші съ темного люду! Отже знай, чоловіче, що й безъ інквизиторської мантії лиха людина запірає безвинного въ туряку або пече на малому огні. Не

такъ тільки звуться її напастування, а мучить вона своїхъ слабосильнихъ братівъ, незгіршь, якъ мучила дитиною горобчика. То коли вже кому байдуже про жалощі та соромъ, – нехай би таки подумавъ хочъ про свою шкуру, бо доберетця пешений коханецъ до батьківської шкури свого часу однимъ або й другимъ робомъ, и буде самъ батько колись горобчикомъ на ниточці у свого безчутливого синка. У кожній речі найбільше діло: *Retpice finet* (Пам'ятай кінець). Оттакъ же и въ сему разі тамъ у всему викохуванню дітей змалечку памятай коженъ, до чого ведешъ дітей своїхъ»;

• *гармонізації педагогічних вимог школи, сім'ї та громадськості, спрямованих на оптимальне поєднання всіх принципів виховання з огляду на умови, в яких відбувається виховний процес.* Цьому принципу педагог Куліш також надавав великого значення, вважаючи запорукою успіху виховання здорового покоління взаємодоповнення виховного впливу сім'ї і організації освітнього процесу в школі, їх тісну взаємодію та підтримку. «Ми звикли розуму шукати тільки въ школахъ, а хата – перва наша школа и перве сідало розуму» [там само, с. 108], – зазначав Куліш. Згадаємо й інші міркування Пантелеймона Олександровича, які, на жаль залишаються актуальними і сьогодні: «Тепер між сімьею и школою лежить якась безодня, що дитині страшно її переступити. Чує дітяче серденько, та не вмє сказати, що все его природне право за щось напастуєцця, що его святе чутиво зневажаєцця. «Се вже тобі не домівка! – промовля до его все, що дитина бачить и чує в школі, – так, ніби домівка, з любим матернім голосом и ласкавим поглядом, була чимсь грішним, негодовим, а ось тут то вже святиня добра и розуму!» [там само, с. 111].

Одним із ключових завдань школи він вважав соціалізацію: «То виходить так, що коли б чоловік навчивсь у домівці письменства, то ему й школи не треба? На се питання розум наш и пересвідчення одвітувати муть, що ні. Чому ні? Ось чому. Ти живеш з отцем – матіррю до часу: порядок природи наказує ім колись умерти, а тобі – бути таким дорослим, а далі старим, як вони. Всі їх ровесники також перемруть ніж твої ровесники. С кім ти тоді знатимешся? Тільки с тими, що бували в твоїй отецькій господі, або яких убачав еси поблизу своєї рідної оселі, чи на полі, чи в дорозі, на якийсь там час. Добре ти їх не взнав, и вони тебе добре не знали, бо в купі ви мало що робили. Оце ж школа дасть тобі взнати ровесників твоїх, щоб ти знайшов між ними товаришів на весь вік твій. Розгортаючи вкупі розум свій при науковому світлі, ви найкраще себе визнаєте, и свого початкового життя громадського довіку не забудете» [там само, с. 111–112].

З огляду на зазначене, Пантелеймон Олександрович висував суворі вимоги до школи та до особистості й підготовки вчителя. Значення, яке П. Куліш приділяв школі, найповніше можна ілюструвати такою його цитатою: «Щасливий той народ, що має добрі школи» [там само, с. 110]. Його бачення ролі

учителя в добрій школі: «Учитель мусить бути учням за батька серед шкільнеї семі и за матір серед шкільнеї малечи» [там само, с. 112].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, принципи, сформульовані П. Кулішем, повністю збігаються із сучасними поглядами на виховання, а визначення ним основної мети навчання як набуття здобувачами освіти практичних умінь і навичок, здобуття корисних і міцних знань, розвиток мислення, формування прагнення вчитися, виглядають ніби цитати з останніх концепцій розвитку освіти. Усе це разом із його вмінням не лише чітко визначати проблеми, а й сформувати конкретні дії, спрямовані на їх вирішення, на наш погляд, робить актуальним, а й таким, що може допомогти у розв'язанні сучасних викликів у розвитку освіти України. У тому числі й у реалізації одного з принципів освіти – формування культури здорового способу життя, екологічної культури і дбайливого ставлення до довкілля.

Список використаних джерел

1. Артемова Л. В. Педагогічні ідеї та праці Пантелеймона Куліша. Історія педагогіки України: підруч. для студ. вищ. пед. навч. закл. К. : Либідь, 2006. С. 173–177.
2. Веркалець М. Освітньо-педагогічна спадщина Пантелеймона Куліша: [до 170-річчя від дня народження П. Куліша]. Рад. шк. 1989. №8. С. 86–88.
3. Веркалець М. Повернення із забуття: до 175-річчя від дня народження Пантелеймона Куліша. Дніпро. 1994. №7/8. С. 111–113.
4. Кравченко О. О. Життя, віддане просвітництву: монографія. Умань: РВЦ «Софія», 2008. 336 с.
5. Кравченко О. О. Педагогічна та науково-просвітницька діяльність Пантелеймона Куліша (1819–1897). Автореферат дисертації кандидата педагогічних наук: 13.00.01. Уманський держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини. К., 2009.
6. Кравченко О. О. Погляди П. Куліша на дошкільне дитинство як передумову становлення особистості. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»*: наук.-теор. зб. Переяслав-Хмельницький, 2008. Вип. 14. С. 126–129.
7. Кравченко О. О. Погляди П. Куліша на виховання морально гармонійної особистості. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. праць*. Ін-т проблем виховання. К., 2008. Вип. 12. С. 428–435.
8. Кузьменко Н. Просвітницько-педагогічна діяльність П. Куліша в історико-педагогічних студіях сучасних науковців. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Педагогіка. 2(6). 2017. С. 45–48.
9. Нагачевська З. І., Джус О. В. Історія педагогіки. Методичне забезпечення самостійної роботи студентів ОКР «бакалавр»: навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ: «НАІР», 2014. 188 с.

10. Науково-педагогічна спадщина Пантелеймона Куліша: вибр. тв. / [упоряд.: О. О. Кравченко]. Умань: РВЦ «Софія», 2008. 208 с.

11. Нацбанк показав нову купюру в 1000 гривень. URL: <https://web.archive.org/web/20170118033913/http://ua.comments.ua/money/141634-natsbank-pokazav-novu-kupyuru-v.html>

12. Побірченко Н. Життя і постать Пантелеймона Куліша у листуванні, спогадах сучасників та шанувальників: в 3-х т. Умань: ПП Жовтий О. О., 2010.

13. Про відзначення 200-річчя Пантелеймона Куліша. Постанова ВРУ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-19>

14. Терлецький В. Пантелеймон Куліш і Костянтин Ушинський / Творчі та ідейні шукання П. О. Куліша в контексті сьогодення: Зб. наук. праць до 180-річчя від дня народження П. Куліша. Інститут українознавства Київського національного університету імені Т. Шевченка. К.: ЛЕСЯ, 2000. С.217–220.

15. Центр дослідження життя і творчості Пантелеймона Куліша. Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A6%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%80_%D0%B4%D0%BE%D1%81%D0%BB%D1%96%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D0%B6%D0%B8%D1%82%D1%82%D1%8F_%D1%96_%D1%82%D0%B2%D0%BE%D1%80%D1%87%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96_%D0%9F%D0%B0%D0%BD%D1%82%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%B9%D0%BC%D0%BE%D0%BD%D0%B0_%D0%9A%D1%83%D0%BB%D1%96%D1%88%D0%B0

References

1. Artemova L. V. Pedagogichni idei ta pratsi Pantelejmona Kulisha. Istoriiia pedahohiky Ukrainy: pidruch. dlia stud. vych. ped. navch. zakl. K. : Lybid', 2006. S. 173–177.

2. Verkalets' M. Osvitn'o-pedahohichna spadschyna Pantelejmona Kulisha: [do 170-richchia vid dnia narodzhennia P. Kulisha]. Radians'ka shkola. 1989. №8. S. 86–88.

3. Verkalets' M. Povernennia iz zabuttia: do 175-richchia vid dnia narodzhennia Pantelejmona Kulisha. Dni-pro. 1994. №7/8. S. 111–113.

4. Kravchenko O. O. Zhyttia, viddane prosvitnytstvu: monohrafiia. Uman': RVTs «Sofia», 2008. – 336 s.

5. Kravchenko O. O. Pedahohichna ta naukovoprosvitnyts'ka diial'nist' Pantelejmona Kulisha (1819–1897). Avtoferat dysertatsii kandydata pedahohichnykh nauk: 13.00.01. Umans'kyj derzh. ped. un-t im. Pavla Tychyny. K., 2009.

6. Kravchenko O. O. Pohliady P. Kulisha na doshkil'ne dytynstvo iak peredumovu stanovlennia osobystosti. Humanitarnyj visnyk DVNZ «Pereiaslav-Khmel'nyts'kyj derzhavnyj pedahohichnyj universytet imeni Hryhoriia Skovorody»: nauk.-teor. zb. Pereiaslav-Khmel'nyts'kyj, 2008. Vyp. 14. S. 126–129.

7. Kravchenko O. O. Pohliady P. Kulisha na vykhovannia moral'no harmonijnoi osobystosti. Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditej ta uchniv'skoi molodi: zb. nauk. prats'. In-t problem vykhovannia. K., 2008. Vyp. 12. S. 428–435.

8. Kuz'menko N. Prosvitnyts'ko-pedahohichna diial'nist' P. Kulisha v istoryko-pedahohichnykh studiiaakh suchasnykh naukovtsiv. Visnyk Kyivs'koho natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Pedahohika. 2(6). 2017. S. 45–48.

9. Nahachevs'ka Z. I., Dzhus O. V. Istoriiia pedahohiky. Metodychne zabezpechennia samostijnoi roboty studentiv OKR «bakalavr»: navchal'no-metodychnyj posibnyk. Ivano-Frankivs'k: «NAIR», 2014. 188 s.

10. Naukovoprovahohichna spadschyna Pantelejmona Kulisha: vybr. tv. / [uporiad.: O. O. Kravchenko]. Uman': RVTs «Sofia», 2008. 208 s.

11. Natsbank pokazav novu kupiuru v 1000 hryven'. URL: <https://web.archive.org/web/20170118033913/http://ua.comments.ua/money/141634-natsbank-pokazav-novu-kupyuru-v.html>

12. Pobirchenko N. Zhyttia i postat' Pantelejmona Kulisha u lystuvanni, spohadakh suchasnykh ta shanuvальnykh: v 3-kh t. Uman': PP Zhovtyj O. O., 2010.

13. Pro vidznachennia 200-richchia Pantelejmona Kulisha. Постанова ВРУ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-19>

14. Terlets'kyj V. Pantelejmon Kulish i Kostiantyn Ushyns'kyj / Tvorchi ta idejni shukannia P.O. Kulisha v konteksti s'ohodennia: Zb. nauk. prats' do 180-richchia vid dnia narodzhennia P.Kulisha. Instytut ukrainoznavstva Kyivs'koho natsional'noho universytetu imeni T.Shevchenka. K.: LESYa, 2000. S.217–220.

15. Tsentr doslidzhennia zhyttia i tvorchosti Pantelejmona Kulisha. Vikipediia. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A6%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%80_%D0%B4%D0%BE%D1%81%D0%B-B%D1%96%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D0%B6%D0%B8%D1%82%D1%82%D1%8F_%D1%96_%D1%82%D0%B2%D0%BE%D1%80%D1%87%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96_%D0%9F%D0%B0%D0%BD%D1%82%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%B9%D0%BC%D0%BE%D0%BD%D0%B0_%D0%9A%D1%83%D0%BB%D1%96%D1%88%D0%B0

O. IERESKO

Principles of education of healthy generation in the pedagogical heritage of Panteleimon Kulish

Health education issues always remain relevant in pedagogy. In solving them, it is important not only to study the work of modern Ukrainian and world scientists, practitioners, but also to take into account the principles formulated in the works of historical figures, which are rich in Ukrainian history. After all, these principles were formed taking into account the peculiarities of the national mentality, which were deduced due to the deep knowledge of folk pedagogy.

Panteleimon Kulish is one such figure of national history. Both in the world and in Ukraine he is better known as a writer, translator, folklorist, artist, researcher of the Ukrainian well-being and more. Panteleimon Kulish's pedagogical works are much less common and studied.

The article on the basis of Panteleimon Kulish's pedagogical heritage reveals his vision of the basic principles

of education, namely: nature correspondence, taking into account the versatility of a person, his anatomical, physiological and psychological features; continuity, exercise of educational influence virtually from birth and throughout life; nationalities, unity of universal and national values, national orientation of education; harmonization of pedagogical requirements of the school, family and the public, aimed at the optimal combination of all principles of education in view of the conditions in which the educational process takes place.

These principles, according to P. Kulish, should ensure the preservation and enhancement of the physical and

spiritual health of the young generation. He also illustrated with quotes from the pedagogical works of P. Kulish the most urgent challenges of «eradicating» children, giving them practical recommendations for parents and educators, many of which remain relevant today in the context of reforming the Ukrainian school. Including the implementation of one of the principles of education – the formation of a culture of healthy lifestyles, environmental culture and a caring attitude to the environment.

Keywords: Panteleimon Kulish, principles of education, education of healthy generation, development of young children, elementary school.

ПОДІЇ, ЗАХОДИ, ПРЕЗЕНТАЦІЇ

Міжнародний форум до 100-річчя вальдорфської педагогіки

У листопаді ц.р. в Інституті педагогіки НАПН України відбувся Міжнародний форум, присвячений 100-річчю вальдорфської педагогіки «Навчати бачити світ, любити світ, змінювати світ». Організатори заходу – НАПН України, Інститут педагогіки НАПН України, Alanus Hochschule für Kunst und Gesellschaft (Університет мистецтв та соціальних наук, Альфтер, Німеччина), Асоціація Вальдорфських ініціатив в Україні, European Network of Steiner Waldorf Parents (Європейське об'єднання батьків Steiner Waldorf).

У зібранні взяли участь учені, викладачі ЗВО, студенти педагогічних університетів, батьківська громада, представники вальдорфських шкіл із Харкова, Дніпропетровська, Кривого Рогу, Одеси, Києва. Відкрили зібрання виступами учнів Вальдорфських шкіл.

З вітальним словом до учасників міжнародного форуму звернувся перший віце-президент НАПН України Володимир Луговий. Він наголосив, що ідеї вальдорфської педагогіки перегукуються із філософією людиноцентризму й дитиноцентризму, на якій ґрунтується реформа освіти, розпочата з цього тисячоліття в Україні. Акцентував на важливості

співпраці міжнародних партнерів у втіленні гуманістичних ідей розвитку особистості у шкільну практику.

Під час пленарної панелі виступили голова Асоціації вальдорфської педагогіки Східної Європи Крістоф Йоханнсен, директор Асоціації вальдорфських ініціатив в Україні Ірина Шастал, завідувач кафедри природничо-математичних дисциплін Харківського НПУ ім. Г. С. Сковороди Олена Іонова, член Ради Батьків землі Берлін-Бранденбург, Федеральної Конференції батьків та Європейської мережі батьків Штайнер/Вальдорфських шкіл Еллен Німанн, співголова ВГО «Асоціація Вальдорфських шкіл в Україні» Олена Мезенцева.

У рамках форуму відбулася презентація українського видання досліджень з вальдорфської педагогіки «Вальдорфська педагогіка: українська перспектива».

За інф. прес-служби НАПН України

